

ABŞ-nyň we Eýranyň el yzlarynyň arasyndaky Gaza

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

ABŞ-nyň we Eýranyň el yzlarynyň arasyndaky Gaza ABŞ-nyň we EÝRANYŇ EL YZLARYNYŇ ARASYNDAKY GAZA

Tähranda «hamasçy» miting, 13.10.2023 ý. / Fotosurat: Sobhan Farajwan – Pacific Press, Reuters

2012-nji ýyldy. «Kuddus güýji» goşun bölüminiň serkerdesi Kasym Süleýmany Tähranda Ýahýa Sinwar atly «Hamas» ýolbaşçysyny kabul etdi.

Synçylar eýranly general bilen «ihwançy» we öñ howpsuzlyk gullugynda işlän palestinaly myhmamyň çalt jynynyň jyňkyryşandygyny hem-de duşuşygyň ikisiniňem beýleki tarapa ynam bildirip boljagyny duýmagy bilen soňlanandygyny aýdýarlar.

Eýranyň palestinaly myhmanyna berýän goldawyna geň galmagyň hajaty ýokdy. 2006-njy ýylда «Hamasyň» başlygy Mahmud ez-Zahar Palestin hökümetinden bölünmegi saýlap alan Gazada aýlyklaryň berilmegi üçin Süleýmany bilen geçirgen gepleşiginden 22 million dollara barabar malié goldawy bilen gaýdyp gelipdi.

Emma Süleýmany bilen Sinwaryň arasyndaky hyzmatdaşlyk aýratynam Sinwaryň Gaza sektorynda «Hamasyň» başlyklygyny boýnuna almagyndan soň uly maksatnama görnüşine gelmelidi.

Dürli kartalardan ugradyljak taketa we uçarmansyz dolandyrylyan istrebiteller ýagmyry arkaly Ysraýylyň biloňurgasyny ýazdyrjak «uly hüjüm» maksatnamasyna degişli myş-myşlar çykypdy.

Sinwar iwrit dilini we «okkupasiýanyň güýçli we gowşak» taraplaryny öwrenmek üçin ulanan ýigrimi ýyldan gowrak wagtyny ysraýyl türmelerinde geçirenden soň 2011-nji ýylда azatlyga çykaryldy.

Süleýmanynyň Sinwarsa ünsüni çeken zadam okkupasiýa hakdaky bilyän zatlarydy. Süleýmany Sinwara ýaraglar we bulary öndürme mümkünçiliği babatda jomart çemeleşdi.

Şonuň üçinem Gazadaky häzirki ýagdaý şol duşuşygyň yzlaryny saklaýar. «Hamas» aýratynam Sinwaryň döwründe Eýran bilen ýaranlyk etmezden öň Fethi Şikakiniň ýolbaşçylygynyndaky «Yslam jihady» hereketi bu ýoly has irki döwürde saýlap alypdy we häzirem şol ýoldan ýoreýär.

Gazadaky häzirki ýagdaý Arap-Ysraýyl çaknyşygynدا, aýratynam esasy halkasy bolan palestin halkasynda birnäçe çarkandakly on ýylyň yzlaryny saklaýar.

Prezident Jo Baýdeniň Ysraýylyň Gaza urşuny togtatma meýilnamesynyň bardygyny mälim etmegi, ABŞ-nyň Müsür we Katar hyzmatdaşlygynда meýilnamanyň durmuşa geçirilmeginde kepillilikçi rol oýnamaga taýýarlanmagy, çaknyşyklary kadalaşdyrma we olary duruzma tagallalarynda ABŞ-nyň rolunu täzeden ýagtylandyrýar. «Hamasyň» meýilnama berjek ahyrky jogabyna garaşylmagy bilsa, Palestina-Ysraýyl çaknyşygynyň soňky ýyllarda Eýranyň el yzlaryny saklaýandygyny ýatladýar. Ýakyn Gündogarda amerikan kölegesi juda güýçli. Müsür güýcleri 1973-nji ýylда «Bar Lew» liniýasyny aşanda Ysraýyl ekstensial

howpa uçrandygyny pikir edipdi.

ABŞ şobada ara girdi we meýdandaky güýç deňagramlylygynyň saklanmagyna goşant goşdy, şeýlelikde gepleşik geçirmezden halas bolmagyň ýeke-täk çykalgasyna öwrüldi.

Genri Kissinžer müsür we siriýa frontlarynda uruşy togtadanylalaşyklary şeýdip netijelendirdi.

Enwer Sedaty 1977-nji ýylda ýaraşyk gözläp Ysraýyl mejlisi Knessete baryp görmek ýaly öň görlüp-eşdilmedik dramatik ädim ätmäge iteren sebäpleriň başynda-da ABŞ-nyň gyzyl çyzygy bardy.

Elli ýıldan soñ Ýahýa Sinwaryň güýcleri elektron diwary aşdy we Ysraýyl ýene ekstensial howpa uçrandygyny pikir etdi.

ABŞ çaknyşygyň ýaýramagynyň öňünü almak üçin harby-deňiz güýclerini ugratdy, Ysraýyl bilen Eýranyň arasyndaky ikitaraplaýyn hüjümlere gözegçilik etdi, yzyndanam Ysraýylyň Refahy doly basyp almagyna garşıy çykdy.

Söweşýän iki tarapa ylalaşyga gelme ýoly arkaly çykalga

gözlemekden başga ýol goýmady.

1979-nyjý ýylyň Ýakyn Gündogarynyň durmuşynda we şol bir wagtyň özünde palestin bukjasynda iň möhüm we howply ýyllaryň biri bolandygyny aýtsak öte geçdigimiz bolmaz. Şol ýyl Homeýniniň rewolýusiýasy şa režimini agdarmagy başardy. Rewolýusiýa dünýäniň garşysyna öň gabat gelinmedik sahna bilen çykdy.

Tährandaky amerikan ilçihanasynda işleýän amerikanlar duran ýerinde girewne alnypdy.

Maksat «Uly şeýtanyň» abraýyny gaçyrmakdy we ony sebitden kowmaga synanyşmakdy ýa-da iň bolmansa ony sebit ýurtlaryna baglanychdyryan torlara howp abandymakdy.

Rewolýusiýa sebitiň garşysyna bolsa Ysraýylyň Tährandaky ilçihanasyň jaýyndan ysraýyl baýdagynyň düşürilip, ýerine palestin baýdagynyň dikilmegi bilen çykdy.

Eýran şol ýylyň Müsür-Ysraýyl ýaraşyk şertnamasynyň baglaşylmagyna we Müsüriň Ysraýyl bilen çaknyşmagynyň harby taýdan aradan aýrylyp, ABŞ bilen hyzmatdaşlyga geçişine sahna bolmagyndanam gaty gowy peýdalandy.

Şumat el yzlarynyň hemmesini sanamaga makalamyzyň çägi darlyk edýär.

Ýaser Arafatyň Beýrutdan çykmagy ABŞ-nyň gözegçiliği astynda bolup geçdi, yzyndan ABŞ Oslo şertnamalalaryny işläp düzdi we indem palestin hökümetiniň özbaşdak rol oýnamagyny talap edýär.

Garşıy tarapda Eýranyň el yzlary-da köp: Oslo ylalaşyklaryny paltalamak, ikinji Palestin intifadasyny militarizlemek, «Hamasyň» Gazadaky agalygyny goldamak, Sinwar bilen hyzmatdaşlyk edip «Aksa tupany» hüjümi için gerekli şertleri üpjün etmek.

«Aksa tupany» Ysraýyla görlüp-eşdilmedik zarba urdy. Netanýahu hökümeti-de muňa Gaza halkyna görlüp-eşdilmedik betbagtylyk inderip garşılyk berdi. Emma ne Sinwaryň zerbasy ölüm howpludy, ne-de Netanýahunyň garşılygy muňa meñzeşdi.

Ganly sahnalaryny ortasynda arap ýurtlarynyň we Saud Arabystanyntň tagallalary iki döwletli çözgüt meselesiniň sebite ýakyn we uzak hökümetleriň gün tertibine girmegini ýola goýmagy başardy.

Baýdeniň teklibi çaknyşygyň iki tarapyny-da alternatiwasy bolmadyk agyr saýlaw bilen garşyma-garşıy goýyar.

Netanýahu «Bar Lew» liniýasy günlerinden «Tupan» gününe čenli iwrit döwletini halaz etmekde ABŞ-nyň rolunyň yzlaryny ýatdan

çykarmaz. Barha artýan halkara izolýasiýany görmezlige salybam bilmez.

Beýleki bir ýandan Sinwaryň Gaza sektoryndaky täze «Nekbäniň» yzlaryny görmezlige salyp bilmeýsi ýaly, Eýranyň «Tupanyň» şertlerinu emele getirmekdäki el yzlaryny Liwandyr husi sebitleri bilen beýleki sebitlerden başladylan goldaw uruşlaryndaky roluny-da undan ýaly edip bilmez.

Netanýahu Palestina döwletine berilen giň halkara goldawyň ortasynda uruşdan el çekip bilermi?

Sinwar Gaza sektoryny Ysraýyla garşıy harby göreşden gyraplatjak ylalaşyk bilen zamunlary boşadyp bilermi? «Hamas» Iordaniýadan sokulma niýetiniň uzak niýetdiginiň belli bolmagyndan soñ önde Günbatar Şeriadan sokulmagy niýetine düwýärmikä?

Gassan ŞERBIL,

«Şarkul-Awsat» gazetiniň baş redaktory.

Duşenbe, 03.06.2024 ý. Publisistika